

3147

ՍԻՖԻԼԻՍ ԷՆ

ԻՐ ԴԱՐՃԱԿԸ

616.9
U-55

Նոր-Նախագահ
1894

986
410
ՄԻՅԻԼԻՍ

ԵՒ
ԻՒՐ ԴԱՐՄԱՆԸ

ԳՐՈՒՄԾ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻՆ ՀԱՄԱՐ.

2010

616.9
U-55

ՆՈՐ ՆՈՒՅԵՒՄՆ.

ՏՄԱՐԱՆ Ա. ՉԱՄԻՆՆԱՆԵ ԵՒ Ա. ԳԻՐԱՆԱՆ.
1894.

2002

610
148-ՍԻ

610.5
U-55

616.9
U-55

ՍԻՖԻԼԻՍ

ԵՒ

ԻՒՐ ԳԱՐՄԱՆԸ

10353

ԳՐՈՒԱԾ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՀԱՄԱՐ.

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ
ԿՈՆ-ՍԱԿՑՈՒՔԻՆ

ՌԵՍՈՒՆՈՂԱԿԱՆ ՏՐԱԿՏԱԿ
Գրադարան
Պ. Բ.

ՆՈՐ ՆԱԻԻՋԵԻԱՆ.

ՏՊԱՐԱՆ Ա. ՉԱՄԻՆԵԱՆ ԵՒ Վ. ԲԻՐԵԱՆ.

1894.

16461

010
10-841

ՍԻՐԻՅԱՆ

Дозволено цензурою 8 Апрелья 1894 года С.-Петербургъ.

Типография А. Зампиана. и В. Кирлиана.

— 1 —

I.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ.

Մի ազգ, մի հասարակութիւն կը բաղկանայ անհատներէ: Այդ անհատները այնպէս սերտ կապուած են միմեանց հետ թէ նիւթական եւ թէ մտաւորական փոխադարձ շահերով, որ չէ կարելի մտածել մի ամբողջ բարգաւաճում հասարակութեան, երբ կ'անտեսուին այդ շահերը, զոհ զնալով այս կամ այն անդամի ինքնասէր, մի եւ նոյն ժամանակ անհեռատես ձգտումներուն: Երբ մի ժողովուրդ որի նիւթական հարստութիւնը կետրոնացած է սակաւութիւ անձերու ձեռներու մէջ, դատապարտուի չքաւորութեան, խորին թշուառութեան, շուտ կը հասնի այն ժամանակը ուր այդ ժողովուրդը կսկսի տկարանալ ֆիզիկապէս, անկարող դառնալ աշխատելու նոյն եռանդով եւ չափով եւ ծնունդ կուտայ մի սերունդի, որ աւելի տկար է քան զինքն: Քանզի այդ սակաւութիւ անձերու հարստութիւնները պէտք է շահագործուին այդ ժողովրդի ուժասպառ բազուկներով, ակներեւ է, թէ հասոյթներն տակաւ առ տակաւ, ժողովուրդի ուժերուն փրձացման հետ ուղիղ համեմատութեամբ պիտի պակասին, եւ եթէ ժողովուրդն այսպէս պիտի մտենայ կորստեան վտանգին, հաստատապէս ինքնամո-

լուծիւնն ալ պիտի չմնայ անպատիժ: Այսպէս նաեւ, երբ մի անձ յաճախ լսուած «ինչիս է պէտք» խօսքով կուզէ անտեսել մի տիրող հիւանդութիւն կամ ախտ, անտարբերութեամբ կը վերաբերուի դէպի նոյն, կը գործէ մի մեծ անհեռատեսութիւն, որոյ ծանր հետեւանքն սակայն պէտք է կրէ ինքն կամ իւր սերունդն: Լինելով այդ անձն մի անգամ այն հասարակութեան որի մէջ ճարակած է հիւանդութիւնը, բնական է որ խնամութեամբ կապուի նոյն հասարակութեան վերաբերող բազմաթիւ ընտանիքներու հետ կամ ուղղակի իւր կնոջ միջոցաւ եւ կամ իւր քրոջ, եղբոր կամ զաւակներու ամուսնութեամբ, եւ դժուար չէ մտածել, թէ այս կերպով կարող են մուտք գործել ժառանգական հիւանդութիւններ մի հիւանդացած ընտանիքէ մի այլ առողջ ընտանիքի մէջ եւ նորա մի կամ աւելի անգամներն վարակելէ յետոյ փոխանցուել գալիք սերունդին վերայ: Այսպէս, հարեւանցի տեսութեամբ, թէեւ կարծուի, թէ ինչոր անմիջական առընչութիւն չունի անհատին հետ, զուրկ լինի մեզ համար բացարձակ կարեւորութենէ, սակայն մի ուշագիւր նկատողութիւն խելամուտ կընէ զմեզ աս ճշմարտութեան, թէ անհատին բախան անխղիւր կերպով կապուած է ընդհանուրին բախտին հետ եւ թէ հասարակութեան թէ չարիքէն եւ թէ բարիքէն ունիմք հաւասարապէս մեր բաժինը:

Մի կողմանէ աս ճշմարտութիւնը, միւս կողմանէ աս իրողութիւնը, թէ սիֆիլիսի ախտն

ընդարձակապէս ծաւալած է հայ հասարակութեան մէջ, պատճառ եղան որ գրեմ այս փոքրիկ գործը որ կոչեցի Սիֆիլիս եւ իւր դարմանը: Ի հարկէ անկարելի էր ինձ մտնել այնպիսի մանրամասնութիւններու մէջ որք պիտի տային այս գործին աւելի գիտական քան ժողովրդական նկարագիր. հետեւաբար անհասկանալի պիտի ընէին այն ժողովուրդին որ չունի եւ չէ կարող ունենալ ծանօթութիւններ բժշկական գիտութիւններու վերայ, ինչպէս են անատոմիա, բնախօսութիւն եւ այլն: Իմ նպատակն էր ցոյց տալ սիֆիլիսի էութիւնն եւ ջրել այն կանխակալ կարծիքները որք գոյութիւն ունին մեր մէջ իւր բնութեան վերայ: Իմ իտէալն էր տալ մի գործ որ մտցելի լինէր անխտիր ամէն հայի, սկսեալ մեծատունէն մինչեւ յետին գեղընկն, վասն զի միայն այն ժամանակ կարող էր իմ աշխատասիրութիւն իրապէս գրուած լինել ժողովուրդին համար: Սակայն մեր հայ գիւղացիներն ամենամեծ միտքով անգրագէտ են եւ հետեւաբար զրկուած ընթերցանութեան բազմազիմի օգուտներէն: Առ այժմ՝ բժշկին խօսքերն պէտք է ուղղուին նոր եւ զարգացած սերունդին, որ պէտք է միջնորդ դառնայ բժշկին եւ անգրագէտ ժողովուրդին միջեւ, այսինքն խօսի եւ հասկացնէ ժողովուրդին այն ամեն միտքերը, որք կը յայտնուին նորա օգտին համար: Մի մարդասիրական, աստուածահաճոյ գործ կը լինէր, եթէ հայ վարժապետներ որք ցրուած են գաւառներու մէջ եւ հայ կրօնաւորներ որք մօտէն ծանօթ են

հայ գիւղացիին, խօսելով եւ քարոզելով, բանային ժողովուրդին աչքը ֆիզիկական կորուստ սպառնացող սիֆիլիսական ախտի վերայ: Միայն այս զօրաւոր աջակցութեամբ կարող էր իմ այս գործը իրացնել իւր առաջադրած նպատակը: Այլապէս նա կը մնար միայն մի կիսաւարտ շէնք:

II.

Պ Ա Տ Մ Ա Կ Ա Ն .

Յայտնի չէ՝ թէ երբ ծագեցաւ սիֆիլիսի ախտը աշխարհի վերայ, վասն զի կը պակասին մեզ այս մասին պատմական ստոյգ տեղեկութիւններ: Կը պատմուի թէ Յապօններու եւ Հնդկներու բժշկական ամենահին գրքերը—Քրիստոսի թուականէն 7 կամ 8 դարեր յառաջ—կը նկարագրեն մի հիւանդութիւն, որ իւր բնութիւնով, տեսողութեամբ եւ ախտանշաններով կը յիշեցնէ սիֆիլիսը: Ենթադրելով, թէ այս գրքերու յիշած հիւանդութիւնն անտարակոյս սիֆիլիս եղած լինի, կունենայ այս ախտն 26 կամ 27 դարերու պատմական հնութիւն: Սակայն որոշ եւ բազմաթիւ ակնարկութիւններ կը գտնեմք Յոյն եւ Լատին մատենագիրներու գասական գործերուն մէջ սիֆիլիսի մասին, թէեւ պէտք է յաւելուլ թէ յաճախ կը շփոթին սիֆիլիս եւ մի այլ վէնէրական հիւանդութիւն—կարոց (Tripper)— իրարու հետ: Այս շփոթութիւնը վերագրելի է այն ժամանակի մէջ

տիրող ընդհանուր կարծիքին, թէ սիֆիլիս եւ կաթոց լինին մի եւնոյն հիւանդութեան միայն զանազան ձեւերը: Սիֆիլիսի իսկական բնութիւնն մնաց մութ նոյն իսկ այն մեծ սիֆիլիտական համաճարակի միջոցին, որ սկսաւ 15-երորդ դարու վերջին տասնամեակին մէջ (1492), մօտաւորապէս 40 տարիներ տիրեց մի եւնոյն սաստկութեամբ ընդ համօրէն եւրօպա, եւ որ ուսումնասիրութեան ընդարձակ նիւթ կարող էր ընծայել ժամանակակից բժիշկներու: Մինչեւ 1767 թուականն պէտք է յառաջանալ հանդիպելու համար Բալֆուրի (Balfour)՝ սկովտիացի բժշկին, որ առաջին անգամ փորձեց ցոյց տալ, թէ տիրող կարծիքն սխալ էր, թէ սիֆիլիս եւ տրիպէր տարբեր հիւանդութիւններ են, ինչպէս կ'ընդունի արդի բժշկական գիտութիւնը: Սակայն ժամանակակից մտքերու մէջ հսգիւ սկսած էր տարակոյս արթննալ այդ հնացած եւ ընդհանրացած վարդապետութեան անսխալականութեան վերայ, ահա doc. Հընտէր. John Hunter մի անգլիացի բժիշկի անցեալ դարու մէջ, ի գործ դրաւ իւր ամբողջ հեղինակութիւնն կրկին ամրացնելու համար այն վարդապետութիւնն, որի հետեւանքը Բալֆուր քիչ յառաջ խախտած էր:

Վերջապէս 1831-ի Փիլիպ Ռիկօռ (Philippe Ricord) ֆրանսիացին հիմնուելով իւր փորձերու վերայ հաստատեց, թէ Բալֆուր լիովին իրաւունք ունէր, երբ կը պնդէր թէ տրիպէր եւ սիֆիլիս տարբեր հիւանդութիւններ են: Մի եւնոյն ժամանակ ի Գերմանիա, յԱւստրիա եւ այլ եւրո-

պահան երկիրներու մէջ կատարուած քննութիւնները հաստատեցին նոյնն եւ այսպէս միտաբանութեամբ ընդունուեցաւ, թէ այդ երկու հիւանդութիւններու միջեւ չկայ ոչինչ կապ, ոչինչ նոյնութիւն:

Հաստատելէ յետոյ այս կարեւոր իրողութիւնն, կը մնար սիֆիլիսի ընտելեան մէջ մի մութ կէտ, զոր լուսաւորել ի զուր աշխատեցան սոսն երկիրներու բժիշկներ: Այդ մութ կէտն է սիֆիլիտական վերքի (Schanker) ցոյց տուած անմիակերպութիւնը, կամ ուրիշ բառերով, մերթ վերքին փակուելն առանց ընդհանուր սիֆիլիտական նշաններու, — տես այս մասին յաջորդ գլուխի մէջ, — մերթ սիֆիլիտական նշաններու գոյացումն վերքին փակուելէն յետոյ: Սիֆիլիտական վերքի այս երկու տարբեր բնութիւններն կարծել տուին ամենց, թէ կան սիֆիլիտական երկու տեսակ թոյներ, որոց մին, թեթեւն, յառաջ կը բերէ յիշուած վերքերու առաջին, իսկ միւսն կը գոյացնէ երկրորդ վերքը: Այլ բժիշկներ կը կարծեն թէ՛ միայն մի սիֆիլիտական թոյն կայ, որ ինչ ինչ պարագաներու ներքեւ որք կ'օգնեն նորան աւելի ազդու ապէս ներգործելու, կարտագրէ վերջին վերքը, մինչդեռ այլ պարագաներու ներքեւ որոնք կը նուազեն եւ կը տկարացնեն իւր ներգործութիւնը, ծագում կուտայ միայն առաջին վերքին: Բժիշկներու միջեւ տիրող այս տարաձայնութիւնը սիֆիլիտական թոյնի տեսակին վերայ, բաժանած է նոցա երկու մեծ խումբերու: Միասունակամ որք կընդու-

նին միայն մի սիֆիլիտական թոյն եւ կրկնակամ որք կընդունին երկու սիֆիլիտական թոյներ: Անշուշտ ճշմարտութիւնն պէտք է լինի այս երկու բժշկական հաստատման մէկին մօտ եւ հաւանական է, որ ժամանակն եւ անխոնջ հետազոտութիւնները մեզ լոյս կտան մի օր այս կէտի վերայ, որ մեզ համար չունի առ այժմ գործնական կարեւորութիւն: Այս պատմական համառօտ տեսութենէ յետոյ անցնիմք բուն հարցին:

III.

ՓՈՒՍԱՆՅԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ՍԻՖԻԼԻՍԻ.

Այս գլուխի մէջ պիտի խօսիմ համառօտիւ, այլ մի եւ նոյն ժամանակ ջանալով լինել մեկին եւ հասկանալի, սիֆիլիսի էութիւնը կազմող գըլխաւոր նկարագիրներէն մէկին, այդ է փոխանցականութեան վերայ: Սիֆիլիս փոխանցական հիւանդութիւն է, այսինքն մի առողջ անձ կը վարակուի սիֆիլիսէ, երբ կը հպի իւր մարմնի օրգաններու միջոցաւ, որք ոչ թէ մորթային, այլ լորձաթաղանթային ծածկոց ունին, մի այլ անձի մարմնի այն մասին, որ արդէն վարակուած է նոյն հիւանդութեամբ: Պատմելու համար այս օրէնքը, բաւական լինի հետեւեալ բացատրութիւնը: Մեր նոյն օրգաններէ, որոնք մասամբ զուրկ են մորթային ծածկոցէ, մինն է առնական անդամն: Իւր վերին կոնաձեւ մասն որ կը պարփակէ մի շարժուն մորթային մաշկ, ծեփուկն, պատուած է լորձաթաղանթով, նոյնպէս

ծածկուած են լորձաթաղանթով կանացի ծննդա-
կան օրդաններու ամբողջ ներքին մասն եւ միայն
մի արտաքին փոքր մասն եւս. նմանապէս մեր
շրթանքը, պրկունքը, բերանը, ազիքի, աչքի
կոպերու եւ քթի ներքին երեսը: Նոցա համար
որոնք հետաքրքիր են ծանօթանալ մորթի եւ
լորձաթաղանթի միջեւ կեցող զանազանութեան
հետ, բաւական է շրթունքը բաղդատել դէմքը
ծածկող մորթին հետ: Առաջինը կարմիր, փա-
փուկ, շատ աւելի դիւրագգած եւ վերջապէս
զուրկ է մազերէ: Երկրորդն պինդ, աւելի կամ
նուազ դժգոյն, արտաքին տպաւորութեանց հան-
դէպ նուազ դիւրագգած եւ մազերով ծածկուած
է: Արեւմտեան լորձաթաղանթի այդ յատկութիւն-
ներն են, որ զինքն տրամագիր կ'ընեն վարակուե-
լու սիֆիլիսէ անմիջապէս, երբ սիֆիլիտական
թոյնն կը փոխադրուի մարմնի այդմասին վերայ,
մինչդեռ մորթը, շնորհիւ իւր ամուր կազմու-
թեան կը դիմագրէ թոյնին, երբ սա արդէն
փոխադրուած է նորա վերայ եւ չը թողուր թա-
փանցել, հաստատուիլ եւ վարակել զինքը: Հարկ է
սակայն յաւելուլ, թէ մորթն կը կորսնցնէ իւր
դիմագրելու կարողութիւնը, երբ վիրաւորուած
էր, վասն զի այս պարագայի մէջ սիֆիլիտական
թոյնը անարգել կը մտնէ եւ կը հաստատուի:
Ահա թէ ինչու համար կը գտնեմք սիֆիլիտա-
կան վէրքերը առհասարակ մարմնին լորձաթա-
ղանթով ծածկուած մասերուն վերայ:

Սիֆիլիտական թոյնի փոխանցումն մի հի-
ւանդ անձէ առողջ անձի վերայ, կը կատարուի

սովորաբար սեռական յարաբերութեան միջո-
ցին, երբ կը հպի առնական անդամին կին
անհատի սեռական գործարանի մէջ արդէն
գոյացած սիֆիլիտական վէրքը եւ կուտայ նա-
խը թոյնի մի մասն, որ յառաջ կը բերէ մի
վէրք, որ յար եւ նման է իւր բնութեամբ
առաջինին: Այս կերպով սիֆիլիսէ կը վարակուի
այն անձն, որ զուգաւորութենէ յառաջ մա-
քուր էր: Այս կը պատահի փոխադրածաբար,
այսինքն կինն կարող է մաքուր, սիֆիլիսէ գերծ-
լինել եւ մի այր մարդու հետ, որ արդէն կը կրէ
իւր անդամի վերայ սիֆիլիտական թոյնը, սե-
ռային յարաբերութեան միջոցին վարակուիլ
սիֆիլիսէ: Յաճախ անիրաւ է ամբաստանել այն
կինը, որմէ հաստատապէս սիֆիլիս ստացաւ այր
անհատը, իբրեւ գիտակից հեղինակ իւր դժ-
բաղդութեան. վասն զի կինն կարող էր դեռ մի
ժամ յառաջ կատարելապէս առողջ եղած լինել
եւ նոյն այր անհատի հետ սեռային յարաբե-
րութիւն ունենալէ անմիջապէս յառաջ, մի այլ
սիֆիլիտական անձէ վարակուիլ, ինչպէս ստէպ
կը պատահի: Ատի կը հետեւի թէ՛ սիֆիլիս չէ
մի հիւանդութիւն, զոր կարտագրէ միայն կինն
եւ կը փոխանցէ այր մարդուն, այլ թէ ինչպէս
այրը կստանայ զայն կինէն, նոյնպէս ալ սա կը
ստանայ առաջինէն, իւրաքանչիւր անգամ երբ
այրը հիւանդ է եւ կը զուգաւորի առողջ կնոջ
հետ: Արուհեան սիֆիլիտական վէրքը կարող է
գոյանալ, ինչպէս վերեւ ըսուեցաւ, ամենուրեք
ուր չկայ մորթային ծածկոց, յաճախ կը տես-

նիւք զայն շուրթին, պրկուեքին կամ լեզուին վերայ: Այս պարագային մէջ նաեւ նա կը գոյանայ ճիշտ այնպէս ինչպէս առաջինին մէջ, այսինքն թոյնին փոխանցումով մի հիւանդ անձէ առողջ անձի վերայ: Համբոյրն է որ կը միջնորդէ այս փոխանցումը, համբոյրն զոր կը գրոշմէ մի սիֆիլիտական անձ մի առողջ անձի շուրթերուն վերայ: Սակայն բացի համբոյրէն, որ փոխանցման մի ուղղակի միջնորդ է, կան նաեւ անուղղակի միջոցներ, սոքա են, գաւաթ, սիկառ, ծխափայտ, նարգիլէ որք գիւրաւ կարող են մի բերանէ միւսն անցնել, եւ ընկերութեան մէջ պատահմամբ գտնուող մի սիֆիլիտականի թոյնն փոխանցել առողջ անհատներու շրթներուն վերայ: Ահա թէ ինչու համար պարտաւոր են սիֆիլիտականներ ցորչափ սիֆիլիտի նշաններն բուրովին անհետացած չեն, ունենալ իւրեանց առանձին գաւաթն, պատառաքաղն եւ դրգալն, գորս առողջներու դործածութեան յատկացնել յառաջ հարկ էր լաւ լուանալ:

IV.

ՄԻԿՐՈՐԳԱՆԻՍՄՆԵՐ.

Ի՞նչ է սիֆիլիտի էութիւնն: Ինչպէս ամեն փոխանցական հիւանդութիւններու սկզբնապատճառն են անհունապէս փոքրիկ, միայն միկրոսկոպի օգնութեամբ տեսանելի կենդանիկներ, այնպէս եւս, ինչպէս ընդունուած է առհասարակ կայ մի միկրոսկոպային կենդանիկ որ կը

գոյացնէ սիֆիլիսը: Թոքախոն, թոքերու բորբոքումն, քոլերա, տիֆուս եւ այլ հիւանդութիւններ ունին իւրեանց հեղինակ կենդանիկն որ տուեալ պայմաններու ներքեւ յառաջ կը բերէ միայն իւրեան յատուկ հիւանդութիւնը: Այս կը նշանակէ թէ թոքախտի միկրոօրգանիսմն (կենդանիկն) կարող է միայն թոքախտ գոյացնել եւ ոչ թոքերու բորբոքում կամ քոլերա: Այդ միկրոօրգանիսմներու շատերն ճանաչուած, ուսումնասիրուած եւ մշակուած են: Սակայն այն միկրոօրգանիսմն որում կը վերագրուի սիֆիլիտի հայրութիւնը, միաձայնութեամբ իբրեւ այն ընդունուած չէ տակաւին, միայն համոզումն ընդհանուր է, թէ նաեւ սիֆիլիսը, նման արդէն յիշուած հիւանդութիւններու, պէտք է ունենայ իւր յատուկ միկրոօրգանիսմն:

Միկրոսկոպն այն գործին է որ կը ծառայէ մի քանի հարիւր անգամ աւելի մեծ ցոյց տալ այս անհունապէս փոքրիկ կենդանիները, որք կը վրիպին մեր սովորական տեսողութենէ: Մի քանի հարիւր անգամ աւելի մեծ երեւելէ յետոյ հազիւ կը հաւասարի իւրեանց մեծութիւնը մի գնդասեղի գլխին մեծութեան: Կարելի է աստի մտածել, թէ սրբան փոքր են իւրեանց իրական մեծութեան մէջ սյգ աննշան եւ աննշմարելի կենդանիներն, որք սակայն մտնելով մարդկային մարմնի մէջ, անդ յառաջ կը բերեն աւերիչ հիւանդութիւններ: Իւրեանց ձեւն տարբեր է, կան որ կլոր են, կան որ նուրբ եւ երկայն եւ վերջապէս կան որ յլորուն են: Կը սնանին եւ

կապրին ի վնաս այն նիւթին, որի վերայ հաստատուած են եւ այս է պատճառն, մի օրինակ տալու համար, որ թողքերն միկրօօրգանիսմներու աւերիչ եւ սպառիչ ազդեցութեան ներքեւ կը տկարանան եւ կը փճանան եւ իւրեանց այս փճացումով անկարելի կընեն շնչառութիւնը առանց որի կեանքը չէ կարող շարունակուիլ:

Յորչափ այս կենդանիները կապրին մարդկային մարմնէ դուրս, կը սնանին այն հիւթերով՝ զորս կը գտնեն խոնաւ վայրերու մէջ ուր կը հաստատեն իւրեանց բնակութիւնը, կը բազմանան եւ կը մեծացնեն այն խումբը, կամ այլ բաւով, գաղթականութիւնը որում կը վերաբերին: Իւրեանց բազմանալու եղանակն շատ պարզ է: Երբ կենդանիին արդէն ստացաւ իւր ցեղի յատուկ մեծութիւնը, կը բաժանուի երկու մասերու, որք արագ, շատ արագ կաճին եւ կը ստանան մեծութիւնն այն կենդանիի, որմէ կազմուեցան: Յետոյ իւրեանց կարգին կը բաժանուին նոյն եղանակով եւ ծնունդ կուտան այլ կենդանիներու:

Ատի կը հետեւի, թէ բնական մահ չկայ այս միկրօօրգանիսմներու համար, որք շարունակ բաժանուելով կարող են յանհունս շատանալ: Ինչպէս ցոյց կուտան կատարուած քննութիւնները, միայն արուեստական միջոցով կարելի է սպանանել զանոնք, ենթարկելով զանոնք տարապայման ցուրտի կամ սաստիկ ջերմութեան եւ կամ քիմիական նիւթերու ազդե-

ցութեանը: Ձերմութեան ազդեցութիւնը իբրեւ սպանիչ միջոց շատ աւելի ապահով է քան ցուրտի ազդեցութիւնը. վասն զի ինչպէս փորձերը կը հաստատեն, միկրօօրգանիսմներն հաստատապէս կը դադրին ապրելէ եւացող ջուրի մէջ, մինչդեռ կարող են տանել սաստիկ ցուրտի թէեւ այս վերջին պարագայի մէջ կը դադրին ցոյց տալէ կենսական նշաններ, այսինքն շարժելէ եւ բազմանալէ, այլ միշտ կարող եւ պատրաստ են վերածնանելու, երբ տեղի տայ տարապայման ցուրտը:

Այս կարճ եւ ընդհանուր տեղեկութիւնն միկրօօրգանիսմներու վերայ հարկաւոր էր հստականալի ընելու համար հիւանդութեան, որ կը զբաղեցնէ զմեզ, բնութիւնը:

Այժմ վերագառնանք բուն նիւթին:

V.

ՊԻՆԴ ՎԷՐԲ ԵՒ ԿԱԿՈՒՂ ՎԷՐԲ.

Ենթադրեմք, թէ մի այր մարդ սեռային յարաբերութիւն ունենալէ յետոյ մի սիֆիլիտական կնոջ հետ, ստացաւ սիֆիլիտական թոյն իւր առնական անդամի վերայ, սորա անմիջական հպումովը կնոջ սեռական գործարանի այն մասին ուր արդէն կար սիֆիլիտական վէրքը: Սեռային յարաբերութենէ անմիջապէս յետոյ, այր մարդը պիտի չը նշմարէ ոչինչ իւր անդամի վերայ, սակայն արդէն հետեւեալ օրն պիտի

զգայ քերում նորա այն մասին վերայ, ուր հաստատուած է սիֆիլիտական թոյնը: Առաջին օրերու մէջ կը սկսին ուռիլ եւ պնդանալ գեղձերը ցայլքի մէջ—որովայնի ստորին սահմանէն քիչ վար: Երանքի վերայ—առանց սակայն մեծ ցաւ պատճառելու եւ երեւան կուգայ մի շատ փոքրիկ պալար, որ կը պարունակէ շարաւ: Պալարի գեղին եւ բարակ մաշկն կը պատուի, եւ շարաւն կը հոսի եւ կը տեսնուի մի շատ փոքրիկ վէրք՝ որ կը ձգտի խորանալ եւ մեծանալ: Յորչափ մարդ չը հպի վէրքին՝ ցաւ չէ զգալի, բայց երբ բժիշկն շօշափէ գայն քննելու համար եւ կամ երբ հիւանդն ինքն կամենայ մաքրել զայն՝ կը պատճառէ սաստիկ ցաւ: Վէրքին յատկը պինդ է եւ աստի իւր անունը պիտի վերի: Պինդ վէրքէն կը զանազանուի կակուղ վերի այնու որ այս վերջինին յատկը չէ այնքան պինդ: Այսուամենայնիւ առաջին շաբաթներու մէջ գրեթէ անկարելի է զանազանել երկու վէրքերը իրարմէ: Կակուղ վէրքը կը փակուի առանց պատճառելու ընդհանուր սիֆիլիս, այսինքն սիֆիլիսի երկրորդ եւ երրորդ շրջանն, որոց հետ պիտի ծանօթանամք անմիջապէս: Կակուղ վէրքի երկրորդ նշանակելի նկարագիրն է, որ այն գեղձեր որք կը գտնուին ցայլքի մէջ, կը մեծանան, կը պատճառեն սաստիկ ցաւ, կը մաշեն մորթի այն մասն, որոյ ներքեւ տեղի կունենայ իւրեանց մեծացումը, եւ վերջապէս կը բացուին եւ իւրեանց պարունակութիւնը, որ շարաւ է, կը հոսի դուրս: Այս է կակուղ վէրքի վախճանն առանց ուրիշ

1003
10356

որ եւ է հետեւութեան: Իսկ պինդ վէրքը ստանալէ յետոյ մի որոշ մեծութիւն եւ խորութիւն, վերջին սեռային յարաբերութեան օրէն սկսեալ մօտաւորապէս չորրորդ շաբաթուան վերջն կը գոցուի, թողլով մի երաշխէպ: Բժշկական խնամքն այնքան անհրաժեշտ է այս միջոցին, որ հիւանդին առաջին պարտաւորութիւնն է դիմել բժշկին, առնուլ նորա խորհուրդները եւ անթերի կատարել զանոնք: Երբ այսպէս պինդ վէրքը կը փակուի, անփորձ հիւանդը կստանայ այն տպաւորութիւնը, թէ արդէն ամեն ինչ անցաւ. սակայն ոչ երկար ժամանակ յետոյ կը զգայ զինքն խաբուած, վասն զի հիւանդութեան այս առաջին շրջանէ յետոյ կուգայ մի երկրորդ եւ եթէ լաւ հիմնական ինամք չը տարուեցաւ, կը հասնի երրորդ եւ վերջին շրջանը իւր ծանր եւ սպառնացող նկարագիրով: Ուրեմն պինդ վէրքն է որ կը գոյացնէ ընդհանուր սիֆիլիսը:

Յ կամ աւելի շաբաթներ պինդ վէրքին գոցուելէն յետոյ կերեւին սիֆիլիտականին մորթին վերայ, բայց ոչ ամենուրեք, այլ միայն բազուկներուն եւ երանքին ներքին կողմերը եւ կողերուն վերայ փոքրիկ կարմիր նշաններ, գրեթէ մի ոսպի մեծութեամբ, նման այն նշանին, որ կը գոյանայ լուին խայթելովը: Մի եւնոյն ժամանակ կը յայտնուի փողացաւ, որ կը դժուարացնէ հիւանդին կուլ տալը եւ յառաջ կը բերէ ջերմ, ընդհանուր անհանգստութիւն: Այդ կարմիր նշանները կարող են երբեմն ցուլի շարաւով, երբ սիֆիլիսն ցոյց տայ ընդհանուր նկարագիրը: Մաս

ՀԱՅԿՍՏԱՆԻ ԿՐԹԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ
7/31 1922
Վրաց. Ալեքիլանս
ՄԱՍԻՆ Ի ՅԱՆԻ ԱՆՎԱՆ

նաւորապէս պէտք է յիշել այն վէրքերը, որք կը գոյանան բերանին մէջ, շրթներու կամ պըր-կունքի վերայ եւ սաստիկ ցաւ կը պատճառեն, երբ տաք կամ պաղ ըմպելիք կամ կերակուր կը հպին նոցա:

Այս շրջանի մէջ է, որ անհրաժեշտ է սնդիկի դարմանը: Մինչդեռ կարմիր նշանները շուտով կ'անհետին, կը մնան միւս ախտանշանները—փողացաւ, բերանին վէրքերը—կը զգացնեն իւրեանց ներկայութիւնն աւելի կամ նուազ սաստկութեամբ եւ կը տեւեն ընդհանրապէս աւելի քան մի տարի:

Այս է սիֆիլիսի երկրորդ շրջանը: Եթէ իւր այս երկրորդ շրջանի մէջ սիֆիլիսը դարմանուեցաւ հիմնապէս, այսինքն հիւանդն ընդունեց փոխն ի փոխ սնդիկ եւ եօղ պահանջուած քանակութեամբ. եթէ հիւանդն գիտցաւ ենթարկել զինքն մի համեստ կեանքի, հրաժարելով ալքօհօլային ըմպելիքներու գործածումէ, սեռային շուայտութիւններէ եւ ջանալով զօրացնել իւր մարմինը անդարար կերակուրներով, յուսալի է թէ սիֆիլիսի երրորդ շրջանը բնաւ չ'երեւի. եւ կամ եթէ երեւի, անցնի միայն թեթեւապէս առանց մեծ վնասներ պատճառելու օրգանիսմին: Ուստի հարկ կը լինի աստ մի անգամ եւս յանձնարարել հիւանդին ունենալ ամենամեծ հոգսը, որպէս զի հիւանդութեան այս շրջանի մէջ դարմանումը տեղի ունենայ մի բժշկի առաջնորդութեամբ անընդհատ եւ լիակատար:

Սիֆիլիսի երրորդ շրջանը որ, շնորհիւ բժշկական գիտութեան, կորուսած է իւր բուռն նկարագիրը, եւ միայն քիչ անգամ, իսկզբան հիւանդութեան անխնամ մնացած կամ միայն թերի ինամուլած դէպքերու մէջ, կը պատճառէ այն աւերները, որոց այնքան յաճախ կը հանդիպինք միջին դարու եւ դեռ զարդիս անքաղաքակիրթ երկիրներու մէջ. այսինքն ոսկրի մասնական փծացման, աչքի կուրացման, քթի կորուստեան եւ ներքին գործարաններու մէջ ծանր խանգարման: Միայն ոսկրերու յարաբերապէս թեթեւ հիւանդութիւններ, որք սակայն կարող են պատճառել սաստիկ ցաւ եւ խռովել գիշերն հիւանդին քունը, յետոյ ներքին անհանգստութիւններ կը կազմեն սիֆիլիսի երրորդ շրջանի նկարագիրը: Սակայն պէտք է յաւելուլ անմիջապէս թէ նոյն իսկ այս շրջանը, հակառակ իւր սպառնացող երեւոյթին, լիովին կը բժշկուի սընդիկի եւ եօղի հօր ազդեցութեան ներքեւ:

VI

ԻՐ ԴԱՐՄԱՆԸ.

Ինչպէս սիֆիլիսի ծագումը մեզ անձանօթ է, նոյնպէս անձանօթ է, թէ մարդիկ ինչ միջոցներ ի գործ կը դնէին հնութեան մէջ բուժելու համար այս ախտը: Միջին դարու մէջ կը հանդիպինք առաջին անգամ սնդիկին, mercurius, իբրեւ ազդու դարմանի, որ արդէն կը գործածուի եւ կը յանձնարարուի ընդդէմ սիֆիլիսի:

Տառապող մարդկութիւնը կը ճանաչէ միայն քիչ
 դեղեր, որոց ներգործութիւնը որոշ հիւանդու-
 թիւններու վերայ լինի այնքան վճառական, ինչ-
 պէս է սնդիկինը սիֆիլիսի վերայ: Չը գիտեմք,
 թէ ո՞վ ունեցաւ առաջին անգամ երջանիկ դա-
 ղափարը փորձելու այս դեղին ոյժը: Թերեւս մի-
 ջին դարու բժիշկներէն եւ կամ տառապող սի-
 ֆիլիտականներէն մին, որ իզուր փորձելէ յետոյ
 զանազան դեղեր, ըրաւ մի յուսահատական դի-
 մում սնդիկին, եւ որքան մեծ եղաւ իւր ուրա-
 խութիւնը, երբ կարճ գործածութենէ յետոյ,
 հիւանդութիւնը սկսաւ տեղի տալ տակաւ առ տա-
 կաւ եւ վերջապէս անհետացաւ: Այդ ժամա-
 նակէ ի վեր ճանաչուած է սնդիկը իբրեւ ամե-
 նահօր միջոց սիֆիլիսի դէմ եւ իւր շնորհիւ
 ամեն սիֆիլիտական դէպքեր, երբ հիմնապէս եւ
 ի դէպ ժամանակի խնամուին, կանցնին թեթեւ
 եւ գրեթէ անզգալի կերպով միայն հոգեկան
 մեծ անձկութիւն ներշնչելով հիւանդներուն:
 Անշուշտ այդ անձկութիւնը անհիմն չէ, վասն զի
 կը ծագի այն տխուր պատկերներու նկատողու-
 թենէն զորս կընծայեն մեզ սիֆիլիսի հետեւանքով
 իւրեանց քիթը, աչքը կորուսած կամ վերին
 աստիճան տկարացած եւ գործելու անկարող
 դարձած անձեր: Սակայն ի տես այս դժբաղդ
 արարածներու՝ պէտք է յիշել, թէ եթէ նոքա
 հիւանդութեան սկիզբը դարմանուած լինէին
 այնպէս ինչպէս հարկ է, այսինքն եթէ վայելած
 լինէին մի փորձառու բժշկի աջալուրջ խնամքը,
 հիւանդութիւնը անկասկած պիտի չառնուր այդ

մեծ ծաւալները եւ վաղուց պիտի բժշկուէր:
 Պէտք չէ մոռնալ նաեւ, թէ ոչ միայն սիֆիլիսը,
 այլ հիւանդութիւններու մեծագոյն մասը, թէեւ
 լինի իսկզբան մեղմ եւ զուրկ առանձին նշանա-
 կութենէ, կարող է եթէ անխնամ թողուի կամ
 լաւ չը խնամուի, ունենալ նոյնքան ծանր հիւան-
 դութիւններ որքան սիֆիլիսը: Ուրեմն միայն
 սիֆիլիսի տրուած չէ ունենալ մի ահարկու նկա-
 րագիր, այլ ուրիշ շատ հիւանդութիւններու
 եւս, երբ յարմար դարմանը պակսի:

Սնդիկէ յետոյ կուգայ եօդը (Iod), նմանապէս
 մի ազդու դեղ, որ կօժանդակէ առաջինին իւր
 մաքառման մէջ ընդդէմ սիֆիլիսի եւ ունի
 գրեթէ հաւասար բաժին տարուած յաղթանա-
 կին մէջ նոյն հիւանդութեան վերայ: Թէ սըն-
 դիկն եւ թէ եօդն կը գործածուին արտաքուստ
 եւ ներքուստ: Եօդն մասնաւորապէս կը գոր-
 ծածուի սիֆիլիսի երրորդ շրջանին մէջ եւ կամ
 երբ սիֆիլիսն ժառանգական է, այսինքն երբ
 երեխաները որոց հայրը կամ մայրը կամ եր-
 կուքն եւս ունեցած են սիֆիլիս, ցոյց կուտան
 նոյն հիւանդութեան նշանները: Այս պարագայի
 մէջ ամենալաւ միջոցն է գործածել եօդ պա-
 րունակող հանքային ջուրեր, որոց առողջարար
 ոյժն հռչակուած է ընդ համօրէն աշխարհ, օրի-
 նակ, Սախէն ի Գերմանիա եւ Հալլ ի վերին
 Աւստրիա, ուր կը դիմեն ամեն տարի բազմա-
 թիւ հիւանդներ աշխարհի զանազան կողմերէ:
 Այս հանքային ջուրերու գործածութիւնը եւս
 արտաքին եւ ներքին է միանգամայն: Հիւանդ-

ները կը խմեն իւրաքանչիւր օր առաւօտուն եօդային ջուր որի չափը կը որոշուի ինձամող բժշկէն, ապա կառնուն մի բաղնիք նոյն ջուրով յատուկ աւազանի մէջ: Եօդային ջուրի այս կրկնակի գործածութիւնն կը տեւէ 4 կամ աւելի շաբաթներ եւ արդիւնքը զոր կտանան Տիւանդները շատ գոհացուցիչ է:

Բացի այս երկու դեղերէ, որք կը վերաբերին հանքային կարգին, կայ նաեւ մի բուսական դեղ՝ սարսապարիլա, sarsaparilla, որի նաեւ կը վերաբրուի հակասիֆիլիտական, միեւնոյն ժամանակ կազդուրիչ ներգործութիւն, սակայն իւր գործածութիւնը նուազ ընդհանրացած է:

Անկարելի է ինձ աստ սնդիկի եւ եօդի չափը ինչպէս նաեւ ձեւը որով կը գործածուին որոշել, վասն զի այս կէտը ունի միայն բժշկին համար կարեւորութիւն: Եւ քանզի սիֆիլիսի նման մի լուրջ հիւանդութիւն արդէն անհրաժեշտ կը ընէ բժշկական օգնութիւն եւ խնամք, աննպատակ բան կը լինէր աստ դնել մի շարք դեղագիրներու, որոց յարմար եւ մեթոդային կիրառութեան մասին չէ կարող ժողովուրդն ունենալ ոչ ծանօթութիւն, ոչ ալ հասկացողութիւն: Այսուամենայնիւ սիֆիլիսն ունի մի ժամանակ որ հիւանդն ինքն կարող է եւ յաճախ հարկադրուած է ստանձնել նորա դարմանը, այդ է սկզբնաւորութեան ժամանակը: Ենթադրեմք, թէ մի գիւղի մէջ մի անձ ստացաւ սիֆիլիտական վէրք: Գիւղին մէջ չկայ բժիշկ, նա պէտք է կամ կանչուի մօտակայ քաղաքէն եւ կամ պէտք է

հիւանդն գնայ նորա մօտ: Սակայն հիւանդին ճանապարհորդելն ունի իւր մեծ անպատեհութիւնները, մանաւանդ երբ երկիրն զուրկ է հաղորդակցութեան հեշտ միջոցներէ. իսկ մինչեւ գնայ հիւանդ գիւղացիին մի սոգական կամ բարեկամ անձը կոչելու բժիշկը, կարող է արդէն անցնիլ երկար ժամանակ, աւելի երկար՝ երբ բժիշկն չէ կարող անմիջապէս թողուլ քաղաքը իւր զբաղումներու պատճառով: Ահա այս ժամանակի մէջ է, այսինքն հիւանդութեան յայտնուելէն մինչեւ բժիշկին գալուստը, որ հիւանդը պէտք է գիտնայ թէ ինչ պարտի ընել: Եւր առաջին փոյթն պիտի լինի մաքուր պահել վէրքն, հեռացնելով նորա վերայ հաւաքուած շարաւը եւ լուանալով զայն: Այս լուացումը, որ պէս զի լինի ազգու, պէտք է կատարուի ջուրի մէջ լուծուած քարբուրով եւ կամ սորա նման հականեխական նիւթերով, որոց երկու ամենագործածականներն յիշեմք աստ. քարբուր, Carbol, 1 գրամ առ 100 գրամ ջուր. քալիքլայքրուանգանիֆում Kali hypermanganicum, 20 հարիւրագրամ առ 200 գրամ ջուր: Երեք անգամ օրուան մէջ, առաւօտ, ցերեկ եւ երեկոյ հիւանդն պարտի լուանալ վէրքը, զոր ապա պէտք է ծածկէ մաքուր բամբակով եւ հաստատէ զայն մի բարակ լաթէ կապոցով: Հիւանդը պարտաւոր է չմոռնալ, վէրքը մաքրելէ յետոյ հիմնապէս լուանալ իւր ձեռները սապոնով: Մարմնական ծանր աշխատութիւններ պէտք չէ տանիլ եւ եթէ կախատութիւններ պէտք չէ տանիլ եւ եթէ կարելի է, լուազոյն է նստած անցնիլ ժամանակն:

Ձեռք առնելէ յետոյ այս միջոցներն, պիտի սպասէ հիւանդը մինչեւ հասնի բժիշկը, որ պիտի տնօրինէ ինչ որ հարկ է:

Այս գլուխի մէջ իմ նպատակն էր ոչ այնքան թուել այն դեղերը, զորս կը ճանչէ բժշկու-թիւնը սիֆիլիսի դէմ, որքան ընթերցողին ուշադրութիւնը դարձնել սա կէտի վերայ, թէ ունիմք այնպիսի դեղեր որք հաստատապէս եւ անվրէպ կազդեն սիֆիլիսի վերայ եւ կը ջնջեն դայն:

Ուրեմն թող այս մի միտարութիւն լինի ամեն անոնց, որք ունեցած են դժբաղդութիւնը վարակուելու սիֆիլիսէ: Մի եւնոյն ժամանակ թող մտածեն առողջ անձեր, թէ սիֆիլիտական հիւանդութեան երկար տեւողութեան պահանջած ազդու դարմանը եւ իւր ժառանգականութիւնը պայծառ ցոյց կուտան, թէ նա մարդկային ազգի ամենամեծ աղէտներէն մին է: Այս աղէտէն զերծ պահել զինքն պարտական է իւրաքանչիւր անհատ: Վասն զի նախ առողջութիւնն է աշխարհային բարիքներու ամենամեծը եւ ամենաթանգը. երկրորդ՝ վասն զի իւրաքանչիւր անձ պատասխանատու է իւր սերունդին համար որ յաճախ դառնապէս կը տուժէ իւր ծնողին երիտասարդութեան անխոհեմութիւնները եւ անզգուշութիւնները:

VII.

ԻՐ ԺԱՌԱՆԳԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆԸ.

Սիֆիլիս ժառանգական հիւանդութիւն է, ցորչափ բուրրովին անհետացած չեն իւր նշաններ մի անձի վերայ: Այս կը նշանակէ թէ երբ մի այր եւ կին մարդ, որոց միայն մին կամ երկուքն միանգամայն կը կրեն սիֆիլիսի յատուկ նշաններ իւրեանց մարմնի վերայ, եւ կ'ամուսնանան, ծնունդ կուտան մի երեխայի, որ արդէն վարակուած է սիֆիլիսէ: Առհասարակ կը պատահի սակայն, որ մօր արգանդին մէջ արդէն սիֆիլիսէ վարակուած սաղմը կը մեռնի ծնանելէ յառաջ եւ կը վիժի յղութեան առաջին ամիսներուն մէջ: Երբ հարցանիմք, թէ ինչպէս մտաւ սիֆիլիտական թոյնն երեխայի մարմնին մէջ եւ թունաւորեց զայն, դժուար չէ տալ պատասխանը, վասն զի բաւական է մտածել, թէ սաղմն ուրիշ բան չէ, բայց եթէ արդիւնքն միացման հօր սերմին մօր ձուին հետ, եւ քանզի կամ հայրը կամ մայրը եւ կամ երկուքը եւս սիֆիլիտական են, բնական է որ կամ սերմն կամ ձուն եւ կամ երկուքն միանգամայն պիտի պարունակեն իւրեանց մէջ սիֆիլիտական միկրօօրգանիզմներ, որք պիտի փոխանցեն հիւանդութիւնն սաղմին վերայ: Սաղմը լինելով մի անկատար արարած, դեռ զուրկ դիմադրելու ոյժէ հիւանդութեան դէմ, կը մեռնի զո՛հը եւ կը վիժի:

Ժառանգականութեան հարցին գործնական կողմն ունի մեզ համար վերին աստիճանի շահեկանութիւն: Անհրաժեշտ է գիտել նախ՝ թէ երբ կարող են ամուսնանալ այն երիտասարդներ: որք արդէն ունեցած են սիֆիլիս: Երկրորդ՝ թէ ինչ պէտք է ընեն այն ամուսնացած անձեր: որք տարիներէ յետոյ երբ սիֆիլիսն արդէն վաղուց անցած էր, յանկարծ ցոյց կուտան սիֆիլիտական նշաններ: Վերաբերութեամբ առաջին կէտի, պէտք է ըսել թէ՛ այն ամեն երիտասարդներ որք կը վարակուին սիֆիլիսէ, պարտին զայն հիմնապէս դարմանել տալէ յետոյ, սպասել առ նուազն դեռ երկու տարիներ: Եթէ այդ երկու տարիներու ընթացքին մէջ չ'երեւցաւ որ եւ է սիֆիլիտական նշան, կարող են ամուսնանալ: Վասն զի սիֆիլիսը նկատելի է այս պարագայի մէջ իբրեւ արդէն անհետացած, հետեւաբար մանուկը, որ պիտի գոյանայ այդ ամուսնութենէ, պիտի լինի վերժ սիֆիլիտական նշաններէ: Սակայն երիտասարդին առաջին հոգածութիւնը պիտի լինի ընտրել մի առողջ թարմ եւ երիտասարդ կին, որպէս զի լինի իւր երեսան առողջ եւ կայտառ:

Իսկ եթէ դարմանէն յետոյ յաջորդող երկու տարիներու մէջ սիֆիլիսը զգալի ընէ իւր ներկայութիւնը կամ ցոյց տալով երկրորդ շրջանի յատուկ ախտանիշերը, կամ այն ախտանիշերը, որք կը կազմեն երրորդ շրջանի նկարագիրը: Եւ որոցհետ արդէն ծանօթացանք, պարտաւոր է երիտասարդն հրաժարիլ ամուսնութենէ, աչքի

առջեւ ունենալով իւր կնոջ եւ իւր զաւակի վերայ սիֆիլիս փոխանցելու կրկնակի վտանգը: Իւր առաջին փոյթը պիտի լինի շարունակել սնդիկի եւ եօդի դարմանը, մինչեւ իսպառ ջնջուին սիֆիլիսի հետքերը: Սկսեալ այս ժամանակէ, պիտի սպասէ նոյն անձը երկու տարիներ եւ պիտի ամուսնանայ միայն այն պայմանով, երբ զգայ զինքն լիովին առողջ այդ ժամանակամիջոցի մէջ:

Վերաբերութեամբ երկրորդ կէտի, թէ ինչ պէտք է ընէ այն ամուսնացած անձը, որ ունեցած է արդէն սիֆիլիս իւր ամուսնութենէ յառաջ եւ որի օրգանիզմին մէջ յանկարծ, երբ արդէն ճնունդ տուած է առողջ երեսաներու, կրկին անգամ կը ծագի ախտն: Այդ անձը պէտք է հրաժարի նախ եւ առաջ սեռային յարաբերութենէ իւր կնոջ հետ, վասն զի ինչպէս վերեւ բացատրուեցաւ ծանր վտանգ կայ որ այդ անձէ փոխանցուի սիֆիլիտական թոյնը կազմուելիք սաղմին վերայ: Նա պարտաւոր է անմիջապէս ենթարկել զինքը բժշկական խնամքի, մինչեւ բոլորովին առողջանայ:

Ինչ որ ցարդ խօսուեցաւ սիֆիլիտական այրմարդու վերայ, պէտք է նոյնութեամբ հասկանալ սիֆիլիտական կին անհատներու համար: Ո՛չ գուն ուրեք կը պատահի, որ մի կոյս աղջիկ սիֆիլիս ստանայ իւր շուրթներու վերայ կամ համբուրի միջոցաւ մի սիֆիլիտական այր կամ կին անհատի կողմէ, կամ գաւաթի միջոցաւ որմէ խմած էր մի սիֆիլիտական անձ, ինչպէս պարահանդէսի թատրօնի, նուագահանդէսի,

կարճ, այն տմեն մեծ համախմբումներու մէջ
 ուր ճաշի եւ ըմպելու անօթներն առհասարակ
 միայն հարեւանցի կը մաքրուին, տիրող շտապին
 պատճառով: Այս դժբաղդ դէպքերու մէջ կին
 անհատը պէտք է հիմնովին դարմանուի եւ մա-
 նաւանդ ամուսնութեան մասին պարտի հետեւիլ
 խոտութեամբ հաւասար այր մարդուն, արդէն
 յայտնուած կանոններուն:

[Faint, mostly illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0073943

